

BELA DURANCI NAGYAPÁTI-DÍJA

A díjaknak is megvan a maguk sorsa. Egyeseket örökké elkerül a társadalmi és szakmai elismerést egyaránt jelentő díj, mások megkapják, még mielőtt igazán rászolgáltak volna, de ismerünk olyanokat is, akik már rég kiérdemelték, s mégis talán éppen a legjobbkor kapták. Ez utóbbiak közé tartozik képzőművészeti kritikuskunk, Bela Duranci Nagypáti Kukac Péter-díjával. Köszöntésekor talán most ne is az okokat keressük, miért nem kapta meg előbb, hanem igyekezzünk, ha csak vázlatosan is, felmérni: mit tett kritikusként, művészettörténészként és műemlékvédőként képzőművészetünk érdekében; ezek munkásságának nagyobb figyelmet érdemlő területei, amelyeket bejárva kialakította nézeteit és magatartásformáját is. Mert nem vitás, ízlés, művészi szemlélet és világérzés sugárzik írásaiból. Bela Duranci időben és térben körülhatárolható területet vizsgál: az idő a múlt század derekától napjainkig terjed, a hely pedig elsősorban Vajdaság, szélesebben pedig a Pannon-medence, vagy még inkább az a München—Párizs, Zágráb—Belgrád, Nagybánya—Prága határolta terület, ahonnan a művészeti hatások érkeztek, s ameddig a mi művészeti-szellemi értékeink eljuthattak, kisugározhattak. Ezeket a teret behatároló egyeneseket természetesen nemcsak és nem elsősorban földrajzi vonatkozásban értjük, de fontosnak tartjuk jelezni, mert Bela Duranci módszeréhez tartozik, hogy mintegy a Fülep Lajos-i credo jegyében — úgy alkosson: képzőművészeti tanulmánya mindenkor szellemtörténeti is legyen. Nem véletlenül említjük Fülep Lajos nevét, hiszen Duranci nemcsak Fülep-tanulmányokon nevelkedett, hanem meg is kísérelte felfedni, mit kaphatott Fülep örökül becskereki diákévei alatt Streitmann Antal (1850—1918) rajztanártól, az impresszionista festőiskola alapítójától, egyenes összefüggésbe hozva tevékenységüket a becskereki művészteleppel, amelynek jelentőségét már nemcsak helyi mércékkel tartja mérhetőnek.

Bela Duranci érdeklődési területe mindenekelőtt a századforduló kora, de ennek az időszaknak a feltérképezéséhez még távolabbra kellett nyúlnia. Ezért gyűjtötte be és rendszerezte az 1830 és 1930 közé eső időszakot, s hozta létre a Szabadkai Múzeum keretében a vajdasági magyar képzőművészek gazdag gyűjteményét.

Egy évtizeddel ezelőtt a feltérképezés munkáját befejezve kezdett hozzá a vajdasági építészeti szecesszió kiértékeléséhez, s e munkája eredményeképpen született meg folyóiratunkban közölt nagy sorozata, amely végül is *A vajdasági építészeti szecesszió* címen 1983-ban látott napvilágot, s amelyről Németh Lajos többek között ezt írja: „Megbízható szakmai felkészültséggel összegyűjtötte és tanulmányokorba fűzte a vajdasági szecesszió építészeti emlékeit. Kitűnő művekre hívta föl avart tollal a figyelmet, nagy építészeti tradíciókra bukkant, és gyarapította ismereteinket a századforduló ugyancsak gazdag, egyetemes érde-

keket felmutató művészeti korszakairól.” És valóban, a szecesszióról szóló könyve nemcsak számba vette és értékelt a Lechner-iskola követőinek vajdasági alkotásait, hanem fölfedezett olyan neveket is, amelyeket a szakma sem ismert addig, holott egyéni hangon szólaltatták meg ezt a stílust. Reichle J. Ferenc apatini születésű és Đorđe Tabaković újvidéki építész a felfedezettjei, velük bizonyította, hogy a szecesszió ún. magyaros változatának megvolt a maga vajdasági árnyalata, variációja is.

A felfedezés öröme nyilván Duranci munkásságának is egyik eltérő eleme. Kezdő művészettörténészként Vajdaságot járva bukkant rá Nagy István itteni képeire, aminek eredményeképpen 1966-ban megrendezte emlékezetes szabadkai kiállítását, sok más művészettörténészt is megelőzve a festő munkássága jelentőségének újraértékelésében.

Azt hiszem, nem vitás, hogy Duranci Ács József és Đorđe Jović mellett a legrendszerebben publikáló kritikusunk az elmúlt évtizedek folyamán. Számtalan tárlatról mondta el a maga eleven hangján kritikusai megjegyzéseit, felfedve olvasói előtt is az alkotás titkát és értékét is. Több nagyobb lélegzetű tanulmánya is született: Pechán József és B. Szabó György munkásságát monográfiában mutatta be, s ugyancsak az ő bevezetőjével jelennek meg hamarosan a Milivoje Nikolajevičet és a Faragó Endre művészetét prezentáló kötetek. Alapos felkészültségéről, objektív és szilárd képzőművészeti mércéiről tanúskodnak azok a tanulmányok is, amelyekben elsősorban Szabadka, másodsorban pedig Vajdaság képzőművészeinek munkásságát dolgozza föl. Ilyen értékeléseket adott Husvéth Lajos, Stipan Kopilović, Oláh Sándor, Balázs G. Árpád, Milan Konjović, Hangya András, Sáfrány Imre és Petrik Pál munkásságáról, valamint a szobrászokról, Jovan Soldatovićról, Glid Nándorról, Oto Logórról és Sava Haluginról. Duranci mindig éppelőtt tartotta vajdasági képzőművészeti önismeretünk fontosságát, s ennek a felismerésnek a jegyében született a forradalmi emlékműveket és az aktivizmus művészetét bemutató nagyszerű tanulmánya, s e tudat jellemző azokra az írásaira is, amelyeket már majd egy éve közlünk folytatásokban, s amelynek címe: *Vajdaság képzőművészete* — Adalékok a XX. századi művészettörténeti kutatásokhoz.

Bela Duranci pályájának és történeti munkájának próbatétele is e sorozat: megkísérli folyamatos fejlődésében bemutatni képzőművészeti múltunkat. Úgy érezzük, már be is bizonyította, hogy a jelentős művészet nem mindig a nagy centrumokban alakul ki, hanem gyakran éppen a központoktól távol eső, a kísérletezésre sokkal alkalmasabb vidéken. Éppen ezért fontos a „regionális művészettörténet”, hogy felfedje azokat az értékeket, amelyek — mint erre annyi példa van — különben elkallódnának. A ma ötvenöt éves történész sajátos művészetföldrajzi tényekre is építő munkája már kiváltotta a szakma érdeklődését, s hisz-

szük, hogy „adalékaival” elősegíti egy majdani vajdasági művészettörténet megírását.

Az alkalom kapcsán szólni kellene a díjazott sokéves műemlékvédői munkásságáról is, aminek eredménye többek között Szabadka városközpontjának oly sikeres megóvása, a palicsi épületegyüttes és több zombori létesítmény helyreállítása. Jelentősek a szabadka—zombori vonalon elhelyezkedő szállások történetét felgöngyölítő tanulmányai, külön pedig a györgyéni szállások kialakulásáról szólók.

Megalakulásuktól szószólója a vajdasági művésztelepi mozgalomnak is.

Ezen kívül Durancinak még egy „műfaja” van: a szóbeli közlés, a beszéd. Felénk talán senki sem tud olyan elevenen, érdekesen, s ugyanakkor olyan tárgyat ismerő alapossgal beszélni képről, szoborról, épületről, mint ő. Kiállításmegnyitói (hirtelen a sziváci Nagypáti—az újvidéki Soldatović- és Glid-tárlat megnyitója jut eszembe), minden túlzás nélkül, állíthatjuk, élményszámba menőek. Hogy miért? Talán azért is, mert egy-egy műalkotás láttán seregnyi emléket tud felidézni. És mert a festő vagy az építész szemével fedezi föl és magyarázza azokat az apróbbnak vélt részleteket, amelyek nélkül viszont az egész sem volna teljes. Ő mindig szemléltet és összegez, s mivel észrevételei pontosak és közérthetők, sőt érdekesek is, rendszerint megnyeri hallgatóinak tetszését. „Figyelj ide!” — szokta mondani, s már mutatja is hol a Srbinović-kompozíció fényforrása, a Hangya-kép akcentusa, a Kondorrajz indítóvonala; magyarázza, miért törik meg pont úgy a fény az eozinlemezen, ahogyan megtörik, milyen a látott ház alaprajza, a vitrázs üvege, a zsinagóga kupolája... Érdekes módon valami elementáris könnyedséggel, — azon a csak rá jellemző szerbhorvát-magyar keveréknyelven — de mindig egészen pontosan meg tudja magyarázni, mit lát.

Eredményes és hasznos munkájának elismerésképp kapta a Nagypáti-díjat, a legjobbkor — mint mondtuk — munkássága teljes kibontakozásának idején, amikor nagy írói lendülettel dolgozik.

BORDÁS Győző

A FESTMÉNY ZOMBORI ÜNNEPE

Négy képzőművészeti kiállítás gazdagította Zombor idei felszabadulási ünnepeit.

A sorrendben „nyolcadik válogatás” megnyitójával emlékeztek meg a Milan Konjović Képtár két évtizedes fennállásáról. Főleg az újabb eddig még be nem mutatott, a városnak adományozott képeit állították ki, amelyekkel a képtár kezdeti, ötszáz műből álló gyűjteménye immár ezerre bővült: festmények, pasztellek, rajzok, akvarellek sorakoznak. Az 1913-ban festett két erdei tájtól az 1986-ban keletkezett